

Studentuitval in het mbo: van beleid naar praktijk

Irene Eegdeman^{1, 2}

¹*ROC van Amsterdam-Flevoland* | ²*Hogeschool Windesheim*

Samenvatting Studentuitval in het middelbaar beroepsonderwijs is een complex vraagstuk met zowel beleidsmatige als praktische dimensies. Dit onderzoek vergelijkt de op macroniveau beleidsmatige probleemdefinitie van studentuitval met de percepties en ervaringen op microniveau uit de praktijk. Met behulp van Carol Bacchi's *"What's the Problem Represented to be?"*-benadering zijn overheidsbeleidsdocumenten geanalyseerd, aangevuld met kwalitatieve interviews onder studenten, docenten en managers (N=31, van negen mbo-opleidingen).

Uit de analyse blijkt dat het overheidsbeleid op macroniveau sterk focust op diplomarendement en voortijdig schoolverlaten, hetgeen op mesoniveau wordt overgenomen door de mbo-instellingen, terwijl op microniveau de definitie van voortijdig schoolverlaten te smal is en uitval door studenten niet altijd als negatief wordt ervaren. Zij noemen uiteenlopende redenen voor uitval, zoals een mismatch met de opleiding, persoonlijke omstandigheden en een gebrek aan motivatie of begeleiding. In sommige gevallen wordt uitval zelfs gezien als een waardevolle heroriëntatie zodat een betere studiekeuze gemaakt kan worden of werkervaring opgedaan kan worden.

Docenten en managers pleiten voor preventieve maatregelen en intensievere begeleiding, maar wijzen ook op knelpunten zoals beperkte middelen voor uitvoering van het overheidsbeleid. De resultaten uit het onderzoek tonen verschil tussen macrobeleid en microrealiteit. Om studentuitval effectief aan te pakken, is een breder perspectief nodig waarin uitval/schoolverlaten niet alleen als falen wordt beschouwd, maar als een mogelijke stap in een leerroute.

Om mbo-instellingen te ondersteunen bij het analyseren en adresseren van uitval, wordt in dit artikel een analytisch raamwerk geïntroduceerd waarin een praktijkgerichte typologie van uitvallers wordt gepresenteerd. Op basis van deze inzichten wordt betoogd dat het beleid meer aandacht zou moeten hebben voor brede leer- en ontwikkelroutes, waarbij werkervaring en persoonlijke groei als waardevolle uitkomsten worden beschouwd.

Trefwoorden studentsucces, uitvalstypologie, beleid vs praktijk

Publicatiedatum

Online: 6 november 2025

Contactpersoon

Irene Eegdeman, i.eegdeman@rocva.nl

Copyright

© Author(s); licensed under Creative Commons Attribution 4.0. This allows for unrestricted use, as long as the author(s) and source are credited.

1 Inleiding

Jaarlijks verlaat een aanzienlijke groep mbo-studenten voortijdig de opleiding, wat zowel voor henzelf als voor de samenleving negatieve consequenties heeft. In Nederland wordt voortijdig schoolverlaten (vsv) officieel gedefinieerd als jongeren van 12 tot 23 jaar die zonder startkwalificatie (diploma havo, vwo of mbo-niveau 2) het onderwijs verlaten. Jongeren zonder startkwalificatie hebben verminderde kansen op de arbeidsmarkt en een verhoogd risico op werkloosheid en sociale uitsluiting (Allen & Meng, 2010; Rijksoverheid, 2023a). Het terugdringen van vsv is dan ook al jaren een belangrijk overheidsbeleidsdoel. In het studiejaar 2021-2022 steeg het aantal nieuwe vsv'ers tot 30.242 (waarvan 26.478 mbo-vsv'ers), het hoogste niveau in tien jaar, wat leidde tot een hernieuwde beleidsaandacht en de lancering van een aanvalsplan om vsv te verminderen (Informatieproducten van DUO, z.d.; Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2024).

Er kan op drie niveaus naar uitval worden gekeken. Het eerste niveau is het macro-niveau, waarin uitval wordt gedefinieerd vanuit een landelijk en politiek georiënteerd beleidsperspectief. De focus ligt op diplomarendement, studieloopbaanbegeleiding en flexibele leerpaden (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2023a). Investerings- en doorstroomcoaches, Loopbaanoriëntatie en Begeleiding (LOB) en soepele overgangen tussen opleidingen versterken deze aanpak. Daarnaast is een landelijk kader voor studentenwelzijn ontwikkeld en ligt er een wetsvoorstel om schoolverzuim sneller te signaleren (Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap, 2023a; Rijksoverheid, 2023b). Dit overheidsbeleid onderstreept de brede overheidsaanpak van vsv en laat zien dat het beleid gericht is op het voorkomen van vsv.

Tegelijkertijd is de vraag hoe dit overheidsbeleid zich verhoudt tot de werkelijkheid in de instellingen, het meso- en microniveau. Het probleem uitval is namelijk groter dan alleen vsv. In de staat van het onderwijs van 2023 is een percentage ongediplomeerde uitval op niveau 2-4 van 22,9 % gepresenteerd, een stijging van 3 % ten opzichte van het jaar daarvoor. In absolute aantallen gaat het dan in het studiejaar 2021-2022 om 37.378 studenten (Inspectie van het onderwijs, 2023), een verschil van ongeveer 11.000 studenten ten opzichte van de mbo-vsv cijfers. Sommige mbo-instellingen hanteren, ingegeven door de financiële prikkel vanuit de overheid, maar ook door de sturing op rendement vanuit de onderwijsinspectie (Inspectie van het onderwijs, z.d.), interne definities van 'uitval' die breder zijn dan de overheidsdefinitie van vsv. Zo wordt een student die na het behalen van een mbo-niveau 2-diploma doorstroomt naar niveau 3 of 4 en vervolgens uitvalt niet als vsv'er geteld, maar scholen ervaren dit wél als uitval dat gevolgen heeft, onder andere vanwege gemiste bekostiging en, op microniveau, mogelijke nadelig beroepspedagogische effecten voor de student (Eegdeман, 2024; Elffers, 2011).

De mbo-instellingen hanteren verschillende zienswijzen en definities over ongediplomeerde uitval. In de praktijk wordt studentuitval in de basis als problematisch gezien, maar niet in alle gevallen als falen bestempeld. Bijvoorbeeld: een student die stopt omdat

de student overstapt naar een andere opleiding of naar een andere instelling, of iemand die voortijdig de arbeidsmarkt betreedt en daar succesvol is. Uitval wordt door de 'uitval-ler' in dat geval als een zinvolle beslissing beschouwd.

Om meer grip te krijgen op studentsucces, is het van belang te achterhalen waarom studenten uitvallen en of deze uitval problematisch is.

De meer genuanceerde kijk vanuit de instellingen op mesoniveau en microniveau, waaruit uitval breder is dan alleen vsv en waar uitval niet per definitie als falen wordt bestempeld, botst met de beleidsmatige insteek op macroniveau waarin iedere uitvaller ongewenst is. Dit spanningsveld tussen overheidsbeleid en praktijk vormt het uitgangspunt van dit onderzoek.

Dit artikel is geschreven met het oog op meerdere niveaus binnen mbo-instellingen die betrokken zijn bij het terugdringen van voortijdig schoolverlaten. Op strategisch (meso)niveau richt het artikel zich tot colleges van bestuur (CvB), directieleden en beleidsadviseurs. Voor deze groep biedt de analyse aanknopingspunten om kritisch te reflecteren op de bestaande beleidslogica, de onderliggende aannames, en de mogelijkheden voor het ontwikkelen van transformatief beleid dat verder reikt dan sturingsmodellen gebaseerd op diplomarendement. De rol van deze betrokkenen is cruciaal vanwege hun doorzettingsmacht bij het creëren van voorwaarden voor duurzame verandering, zoals het herzien van kwaliteitsindicatoren of het herdefiniëren van succes binnen het onderwijs op macroniveau.

Tegelijkertijd is het artikel ook bedoeld voor professionals op microniveau, waaronder docenten, studieloopbaanbegeleiders en opleidingsmanagers. Voor hen biedt het artikel, via het analytisch raamwerk, een praktijkgerichte typologie om praktijkervaringen rond studentuitval te duiden en handvatten te bieden om binnen hun eigen invloedssfeer tot actie over te gaan. Door deze benadering beoogt het artikel bij te dragen aan meer verbinding tussen strategisch beleid en dagelijkse onderwijspraktijk, waarbij het perspectief van de student niet ontbreekt.

1.1 Praktijkvraagstuk en theoretische verankering

Het praktijkprobleem dat centraal staat is de blijvend hoge studentuitval in het mbo ondanks jarenlange beleidsinspanningen op landelijk- en instellingsniveau. Onderwijsinstellingen worstelen met de vraag hoe zij uitval kunnen verminderen en tegelijkertijd recht kunnen doen aan de diversiteit in studentpopulaties en leerwegen. De kern van het vraagstuk is of de beleidsaanpak zoals die op macroniveau wordt geformuleerd voldoende aansluit bij de uitvoering op mesoniveau (instellings- en opleidingsniveau) en microniveau (klaspraktijk), of dat in de praktijk andere mechanismen en perspectieven een rol spelen.

In het onderzoek van Eimers en Bekhuis (2006), waarbij op een grondige manier naar de begrippen voortijdig schoolverlaten en startkwalificatie in een beleidsmatige context is gekeken komt een belangrijke bevinding naar voren. Grip krijgen op het vraagstuk

vsv gaat volgens de onderzoekers niet om een herdefiniëring van de problematiek maar vraagt om een andere analyse van de problematiek.

Studenten die voortijdig het onderwijs verlaten worden op macroniveau neergezet als kansarme probleemjongeren. De centrale beleidslogica is daarmee gericht op het verhogen van rendement en het beperken van risico's voor de samenleving en heeft als gevolg dat op mesoniveau instellingen interne sturingsmechanismen inrichten (zoals monitoring, interventieteams en prestatieafspraken) die het behalen van diplomarendement centraal stellen. Op mesoniveau is echter gevonden dat een derde van de schoolverlaters (al dan niet met diploma) weer starten met een opleiding (Ferket & Bonestroo, 2023) en op microniveau in de klas en qua begeleiding krijgt uitval een meer pedagogische lading. Een 17-jarige die ervoor kiest om na het behalen van het vmbo-diploma met school te stoppen om in het bedrijf van zijn of haar vader te gaan werken telt mee als vsv. In deze context wordt uitval op microniveau soms ook gezien als een kans voor heroriëntatie of herstel, afhankelijk van de omstandigheden en het tijdstip van uitval in de leerloopbaan.

Om het praktijkprobleem te begrijpen is een verschuiving nodig van de vraag 'hoe voorkomen we uitval?' naar de vraag 'wat betekent uitval voor verschillende actoren, en hoe kunnen we die benaderen in termen van leerloopbanen?'. Het is volgens de onderzoekers Eimers en Bekhuis (2006) essentieel om onderscheid te maken tussen de klassieke risicostudent en de opstapper. De klassieke risicostudent heeft individuele- of omgevingsomstandigheden zoals gedragsproblemen, criminaliteit of leerproblemen die schooldeelname bemoeilijken, terwijl de opstapper besluit het onderwijs de rug toe te keren door onderwijs gerelateerde factoren zoals roosterproblematiek of slechte lessen (Eimers & Bekhuis, 2006).

Daarnaast is er in de literatuur ook een andere indeling van uitval terug te vinden: beïnvloedbare en niet-beïnvloedbare uitval (Allen & Meng, 2010). Instellingen kunnen onderscheid maken tussen beïnvloedbare uitvalfactoren, zoals motivatie en binding (Van der Gaag et al., 2020) en niet-beïnvloedbare voorspellers zoals geslacht en etniciteit (Herweijer, 2008).

Een levensloopperspectief op uitval helpt bovendien om determinanten van uitval, zoals studentkenmerken (motivatie, cognitieve vaardigheden, persoonlijkheid), kenmerken van de opleiding (onderwijsklimaat, stagekwaliteit) en omgevingsfactoren (thuis-situatie, financiën) (o.a. Allen & Meng, 2010; Cawley et al., 2001; Doornwaard et al., 2021; Heckman et al., 2006) niet als geïsoleerde factoren te behandelen, maar als onderdelen van een ontwikkelproces. In dat licht is het denkbaar om uitval niet alleen te zien als eindpunt, maar als mogelijk keerpunt binnen een langere leerloopbaan. Uitval kan tijdelijk zijn, herstellend, of zelfs strategisch. Dit vraagt om een bredere benadering van monitoring en interventie (Van der Gaag et al., 2020; van den Heuvel & van der Steeg, 2017).

Tegen deze achtergrond is het doel van dit onderzoek om inzicht te geven in hoe het macrobeleid omtrent vsv doorwerkt op meso- en microniveau, en hoe dit zich verhoudt tot de perspectieven van direct betrokkenen in de onderwijspraktijk. Hiervoor zijn twee onderzoeksvragen geformuleerd:

- (1) In hoeverre sluit de beleidsaanpak van studentuitval in het mbo, zoals die op macro-niveau door de overheid wordt geformuleerd aan bij de ervaringen en percepties van direct betrokkenen op meso- en microniveau?
- (2) Welke handelingsgerichte aanknopingspunten kunnen hieruit worden afgeleid voor onderwijsprofessionals binnen mbo-opleidingen (zoals onderwijsteams, studieloopbaanbegeleiders en opleidingscoördinatoren) om de aanpak van uitval effectiever vorm te geven?

2 Onderzoeksaanpak

Het onderzoek is opgezet als een instrumentele casestudy, gericht op het verkrijgen van verdiepend inzicht in hoe het vraagstuk van voortijdig schoolverlaten zich manifesteert binnen een specifieke mbo-instelling. Het doel van de casestudy is niet om uitsluitend deze ene context te beschrijven, maar om breder inzicht te verkrijgen in de manier waarop beleid en praktijk rondom uitval op elkaar aansluiten of juist botsen. Door gebruik te maken van verschillende informatiebronnen op macro-, meso- en micro-niveau is gekozen voor een kwalitatieve benadering waarin zowel de beleidslogica als de ervaringskennis wordt belicht.

Het onderzoek is uitgevoerd binnen een grote mbo-instelling die, net als het mbo-landschap in het algemeen, al geruime tijd te maken heeft met hoge uitvalcijfers. Voor dit onderzoek is gebruikgemaakt van de What's the Problem Represented to be?-benadering (WPR) van Carol Bacchi (2012). Deze kritische beleidsanalyse WPR richt zich op hoe problemen in beleid worden geformuleerd en welke aannames, kennisbronnen en impliciete normativiteit daaraan ten grondslag liggen (Tabel 1).

De WPR-benadering is toegepast op recente beleidsdocumenten en overheidsbeleidsdocumenten omtrent voortijdig schoolverlaten en mbo-studentuitval waaronder het Aanvalsplan tegen voortijdig schoolverlaten 2023 (Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap, 2023a) en bijbehorende Kamerbrieven, alsmede het Landelijk Kader Studentenwelzijn 2023-2030 (Rijksoverheid, 2023b).

De inzichten uit deze macro-beleidsanalyse hebben, tezamen met de vragen vanuit Bacchi (2012), vervolgens richting gegeven aan de onderwerpen voor de instrumentele casestudy, zodat de ervaringen van betrokkenen op vergelijkbare thema's bevraagd konden worden (zie ook de topiclijst in Bijlage 1). Zo werd aan iedere respondent gevraagd hoe men het 'probleem' van uitval definieert, welke oorzaken men ziet, wat de gevolgen zijn, en welke oplossingen of interventies worden (of zouden moeten worden) ingezet. Daarnaast is specifiek doorgevraagd op thema's als het pedagogisch klimaat en de begeleiding (studieloopbaan en mentoraten), aangezien deze uit de literatuur en de beleidsanalyse naar voren kwamen als relevant voor uitval (Doornwaard et al., 2021; Elffers, 2011).

In de veldstudie zijn 24 semigestructureerde interviews afgenomen met 31 mensen (10 studenten, 12 docenten/zorgcoördinatoren en 9 managers) uit negen mbo-

Tabel 1 Vragen uit Carol Bacchi’s *“What’s the Problem Represented to be?”* benadering (Bacchi, 2012)

Wat wordt er als het ‘probleem’ weergegeven in een specifiek beleid of beleidsvoorstel?
Welke aannames of veronderstellingen liggen ten grondslag aan deze weergave van het ‘probleem’?
Hoe is deze weergave van het ‘probleem’ ontstaan?
Wat blijft onproblematisch in deze probleemweergave? Waar zijn de stiltes? Kan het ‘probleem’ anders worden bekeken?
Welke effecten worden geproduceerd door deze weergave van het ‘probleem’?
Hoe/waar is deze weergave van het ‘probleem’ geproduceerd, verspreid en verdedigd? Hoe is het in twijfel getrokken, verstoord en vervangen (of zou het dat kunnen zijn)?

opleidingen van het ROC (Tabel 2). Het doel was vijf relatief goed presterende en vijf relatief minder presterende opleidingen te spreken. Eén opleiding is niet op de uitnodiging voor dit onderzoek ingegaan en één opleiding werd in plaats van de gevraagde opleiding naar voren geschoven doordat dit beter paste in de planning van die opleiding. Voor dit onderzoek zijn studenten geïnterviewd die op het moment van het interview nog actief stonden ingeschreven bij een mbo-opleiding. Er zijn geen gesprekken gevoerd met studenten die daadwerkelijk voortijdig zijn uitgevallen.

Alle interviews zijn opgenomen met toestemming van de deelnemers en nadien getranscribeerd met behulp van het programma Amberscript en een betaalde versie van ChatGPT is gebruikt om op basis van de transcripties de gespreksverslagen mede vorm te geven.

Voor de analyse van de kwalitatieve data zijn goedgekeurde gespreksverslagen open gecodeerd, waarbij uitspraken in relevante categorieën zijn geplaatst. Deze categorieën waren deels vooraf geïnformeerd door de onderzoeksvraag (bijvoorbeeld codes als ‘mismatch studiekeuze’, ‘motivatieproblemen’, ‘financiële problemen’, ‘positieve uitval’, ‘begeleidingsinterventies’), maar er is ook ruimte gelaten voor nieuwe thema’s die uit de data naar voren kwamen. Vervolgens zijn de codes gegroepeerd rond kernvragen over uitval, effecten en mogelijke oplossingen. Dit maakte vergelijking tussen studenten, docenten en managers mogelijk. Ook zijn acht masterstudenten Behavioral Data Science van de Universiteit van Amsterdam betrokken geweest bij de analyse van de gespreksverslagen van de interviews. Via een sentimentanalyse is gekeken naar het sentiment waarop de geïnterviewden over uitval spraken en via woordfrequentieanalyse is gekeken naar thematische verschillen tussen studenten, docenten en managers, maar ook tussen opleidingen. Voor de sentimentanalyse is gebruikgemaakt van de Python-bibliotheek *VADER Sentiment* (Hutto & Gilbert, 2014). De analyse is uitgevoerd met de *SentimentIntensityAnalyzer*, waarbij de samengestelde compound score is gebruikt als maat voor positief/negatief sentiment.

Tabel 2 Achtergrondgegevens van deelnemende opleidingen teljaar 2022-2023

	Domein	Niveau	N	Jaarresultaat	Geïnterviewden
1	Handel en ondernemerschap	4	44	81,4 %	1 student 1 zorgcoördinator 1 manager
In plaats van 3	Transport, scheepvaart en logistiek	4	373	68,1 %	1 docent 1 manager
4	Zorg, welzijn en sport	2	167	82,5 %	1 docent 1 manager
5	Transport, scheepvaart en logistiek	4	160	74,3 %	1 student 1 zorgcoördinator 1 manager
6	Informatie en communicatie-technologie	2	141	80,9 %	1 student 1 docent 2 managers
7	Zorg, welzijn en sport	4	80	45,0 %	2 studenten 2 zorgcoördinatoren 1 manager
8	Horeca en bakkerij	4	30	53,3 %	1 student 1 docent 1 manager
9	Zorg, welzijn en sport	4	48	45,8 %	2 studenten 1 zorgcoördinator 1 docent
10	Informatie en communicatie-technologie	2	57	68,4 %	1 manager 1 zorgcoördinator 1 docent 2 studenten

De resultaten uit de interviews zijn tenslotte naast de bevindingen uit de beleidsanalyse gelegd. Dit maakte het mogelijk om expliciete verschillen (en overeenkomsten) te identificeren tussen de ‘probleemrepresentatie’ op macroniveau en de ervaringswereld in de praktijk op microniveau. De inzichten hebben ook een analytisch raamwerk opgeleverd waarin een mogelijke typologie van uitvallers wordt geïntroduceerd.

Deelname was vrijwillig en anoniem; alle respondenten zijn vooraf geïnformeerd over het doel van het onderzoek en hebben toestemming gegeven voor gebruik van de geanonimiseerde data.

De datacodering is uitgevoerd door de eerste en enige auteur, die ook de dataverzameling heeft gedaan. Omdat het onderzoek plaatsvond binnen een ROC-context waarin kwalitatief praktijkgericht onderzoek in beleidsanalyse nog niet gangbaar is, was er geen sprake van een tweede codeur. Er is dus geen interraterbetrouwbaarheid vastgesteld.

3 Resultaten

3.1 Resultaten op macroniveau: overheidsbeleidsanalyse

De analyse van beleidsdocumenten is uitgevoerd aan de hand van de zes WPR-vragen van Bacchi (2012), zie Tabel 3. De resultaten laten zien dat uitval primair wordt gepresenteerd als een economisch en maatschappelijk probleem (Ministerie van Onderwijs, 2024; Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap, 2023a, 2023b; Rijksoverheid, 2023a). Deze probleemdefinitie biedt beperkt ruimte voor contextuele factoren zoals sociaaleconomische achtergrond, mentale gezondheid of de ervaring van studenten zelf (CBS, 2021). Ook al is er ruimte voor deze contextuele factoren en wordt hier veelvuldig onderzoek naar gedaan, het beleid legt impliciet de nadruk op 'rendementscijfers' en 'diploma behalen' als maatstaf voor succes, met het risico dat alternatieve leer- en ontwikkelroutes niet worden erkend.

Toch biedt onder meer het SER-advies (2021) handvatten voor een andere invulling door juist de student centraal te stellen, met ruimte voor flexibiliteit en maatwerk. Het perspectief dat uitval niet per definitie negatief hoeft te zijn, wordt ook bevestigd in onderzoek naar uitstel van studiekeuze (Cobben et al., 2022; Schnepf, 2015). Daarnaast toont onderzoek aan dat het uitstellen van de studiekeuze, bijvoorbeeld door het nemen van een tussenjaar, kan bijdragen aan een (perceptie van) betere aansluiting bij de gekozen opleiding (ResearchNed, 2018). Deze alternatieve visie biedt een tegenwicht tegen de dominantie van een economisch gekleurd beleid en biedt mogelijkheden tot een betere aansluiting tussen macrobeleid, instellingsbeleid en onderwijspraktijk.

Tabel 3 Resultaten uit de analyse van de beleidsdocumenten op macro niveau

Bacchi's vraag	(Beleids)-documenten	Antwoord/ Probleemrepresentatie	Kernwoorden
1. Wat wordt als probleem gepresenteerd?	Rijksoverheid (2023a), OCW (2023a), OCW (2023b), Inspectie (2023)	Voortijdig schoolverlaten wordt gepresenteerd als economisch en maatschappelijk risico, met nadruk op de negatieve consequenties, zoals verminderde arbeidsmarktkansen, sociale ongelijkheid en hogere maatschappelijke kosten. De nadruk in beleid ligt dan ook op het voorkómen van uitval: idealiter behaalt iedere student minimaal een startkwalificatie (Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap, 2023b; Rijksoverheid, 2023a).	"Rendementscijfers", "arbeidsmarkt", "startkwalificatie"
2. Welke aan- names liggen hieraan ten grondslag?	OCW (2023a), OCW (2023b), CBS (2021)	(1) Het beleid veronderstelt dat voortijdige schooluitval primair een gevolg is van falende aansluiting tussen student, onderwijs en arbeidsmarkt, in plaats van een breder sociaal vraagstuk. (2) Oplossingen worden vooral gezocht binnen het onderwijssysteem zelf, zoals intensievere begeleiding en flexibelere leerroutes, zonder expliciete erkenning van bredere sociale en economische oorzaken. (3) Het beleid gaat ervan uit dat verbeterde ondersteuning direct leidt tot hogere diplomarendementen en betere doorstroommogelijkheden, waarbij het behalen van een diploma als einddoel wordt gezien. (4) De nadruk ligt op het belang van een startkwalificatie voor economische zelfstandigheid, terwijl individuele en niet-economische motieven voor studie-uitval onderbelicht blijven.	"aansluiting student-opleiding-arbeidsmarkt", "individuele begeleiding"
3. Hoe is deze weergave van het 'probleem' ontstaan?	OCW (2023a), CBS (2021), Algemene Rekenkamer (2023)	De definitie is ontstaan door nadruk op statistisch meetbare indicatoren (rendementscijfers, uitstroombcijfers).	"statistische indicatoren", "rendementseisen"
4. Wat blijft buiten beeld?	OCW (2023b), Inspectie (2023), CBS (2021)	Structuur- en contextfactoren (bijv. sociaaleconomische achtergrond, mentale gezondheid) worden niet of beperkt expliciet meegenomen. Onderzoek van het CBS (2021) en het G4-schoolverlatersonderzoek (Ferket & Bonestroo, 2023) wijst uit dat deze factoren een significante rol spelen bij uitval. Hoewel initiatieven zoals het Stagepact en de Werkagenda mbo hierop inspelen (Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap, 2024), is de effectiviteit van deze interventies nog onvoldoende aangetoond (Algemene Rekenkamer, 2023). Het perspectief van studenten zelf is onderbelicht. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen vrijwillige uitval en gedwongen uitval door sociale of financiële problemen. Daarnaast ontbreekt erkenning dat sommige uitvallers zonder diploma alsnog succesvol zijn,	"mentale gezondheid", "studentperspectief"

Tabel 3 Resultaten uit de analyse van de beleidsdocumenten op macro niveau (vervolg)

Bacchi's vraag	(Beleids)-documenten	Antwoord/ Probleemrepresentatie	Kernwoorden
		waardoor uitval vooral als te corrigeren "fout" wordt gepresenteerd. Ook wordt niet expliciet benoemd dat ook ongediplomeerde uitval (breder dan vsv) als geheel een probleem vormt. Er wordt wel op gestuurd via financiering en onderwijsinspectie maar verder geen expliciet beleid aan verbonden.	
5. Wat zijn de effecten?	OCW (2023a), Inspectie (2023), CBS (2021)	Een economisch georiënteerde definitie van succes leidt tot druk op instellingen, focus op uitstroom/diploma en risico op framing van niet-diploma behaald als 'falen'.	"rendementscultuur", "diploma als norm"
6. Hoe zou het probleem anders geformuleerd kunnen worden?	SER (2021), CBS (2021), Cobben et al. (2022), Schnepf (2015)	Door uitval te zien als onderdeel van de leerloopbaan, met ruimte voor alternatieve trajecten, tijdelijke uitval, en nadruk op betekenisvol onderwijs zonder de negatieve gevolgen van uitval uit het oog te verliezen. Eerder onderzoek suggereert dat uitval niet per definitie negatief is en dat sommige studenten baat hebben bij een flexibelere benadering van onderwijs en arbeidsmarktparticipatie (Cobben et al., 2022; Schnepf, 2015). Hiermee wordt bedoeld dat onderwijsinstellingen studenten meer ruimte bieden om eigen leerwegen te volgen, met mogelijkheden voor heroriëntatie, tussenstappen, en maatwerk. Voorbeelden hiervan zijn het toestaan van tussenjaren zonder verlies van studiefinanciering, modulaire opleidingsstructuren waarin studenten onderdelen los kunnen volgen, of het erkennen van werkervaring als leerroute naar een diploma. Het SER-advies Gelijke kansen in het onderwijs benadrukt het belang van het centraal stellen van de student en het bieden van ondersteuning op maat, in plaats van een uniforme aanpak die enkel is gericht op kwantitatieve uitkomsten (SER, 2021). Daarnaast toont onderzoek aan dat het uitstellen van de studiekeuze, bijvoorbeeld door het nemen van een tussenjaar, kan bijdragen aan een (perceptie van) betere aansluiting bij de gekozen opleiding (ResearchNed., 2018)	"leerloopbaan", "studentgericht beleid"

3.2 Resultaten op meso- en microniveau: instellingsbeleid en interviews

Om zicht te krijgen op de vertaling van overheidsbeleid naar instellingsbeleid is gekeken naar de probleemrepresentatie van uitval in de kwaliteitsagenda's 2024-2027 van vier mbo-instellingen, gehuisvest in de grootste steden in Nederland (Albeda, 2024; MBO Utrecht, 2024; ROC Mondriaan, 2024; ROC van Amsterdam-Flevoland, 2024). Het is logischerwijs duidelijk te zien dat het overheidsbeleid op macroniveau richting geeft aan deze agenda's, dezelfde grote thema's worden benoemd in verschillende woorden (kansengelijkheid, aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt, kennis, kwaliteit en (sociale) innovatie). Daarbij valt op dat er binnen verschillende instellingen een verschil wordt gemaakt tussen vsv en uitval in het algemeen, al dan niet benoemd in combinatie met een startkwalificatie. Er wordt gesproken over 'ongediplomeerde uitval' of 'uitval' als probleem vanwege kansengelijkheid, achterblijvende vaardigheden en slechtere arbeidsmarktkansen (Albeda, 2024; ROC van Amsterdam-Flevoland, 2024). Ook wordt ongediplomeerde uitval genoemd met daarin een aandeel vsv (MBO Utrecht, 2024). Binnen ROC Mondriaan (2024) wordt alleen vsv als begrip gebruikt in combinatie met dezelfde negatieve gevolgen. Ongediplomeerde uitval wordt door deze instelling alleen benoemd als indicator om risico-opleidingen te monitoren. Uitval wordt overal als negatief bestempeld.

Op microniveau laten de interviews met studenten, docenten, managers en zorgcoördinatoren zien dat de probleemrepresentatie van uitval in de praktijk een ander karakter kent dan in de documenten op macroniveau (Tabel 4). In tegenstelling tot de beleidsmatige nadruk op uitval als economisch risico en statistisch fenomeen, schetsen directbetrokkenen uitval primair als onderdeel van een brede en contextuele leerloopbaan. De geïnterviewden onderkennen de economische risico's en maatschappelijke gevolgen van uitval, maar maken geen verschil tussen vsv en ongediplomeerde uitval. Iedere student die uitvalt is er één te veel, of deze student nu een startkwalificatie heeft of niet. Zij beschrijven ongediplomeerde uitval zeker als negatief en iets wat moet worden voorkomen, maar omschrijven uitval niet per definitie als 'falen'. In sommige gevallen kan uitval juist als betekenisvolle stap of betere oplossing in de ontwikkelroute van de student worden gezien. Zo blijkt dat ongediplomeerde uitval niet altijd staat voor een gemiste kans, maar soms juist leidt tot stabiliteit, betere keuzes of duurzame participatie.

De sentimentanalyse laat zien dat zowel studenten, docenten, zorgcoördinatoren als managers negatief naar uitval kijken. Wel blijkt dat docenten gemiddeld een negatiever sentiment vertonen in vergelijking met studenten binnen dezelfde opleiding. Dit uit zich in het gebruik van negatievere taal door docenten, dat zou kunnen duiden op een sterkere bezorgdheid over het probleem van uitval. De grootste verschillen in sentiment tussen docenten en studenten zijn waargenomen bij opleidingen binnen de Informatie en communicatietechnologie en Zorg en welzijn, opleidingen met de hoogste uitval binnen deze selectie. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat studenten binnen deze

Tabel 4 Resultaten uit de interviews op meso- en microniveau

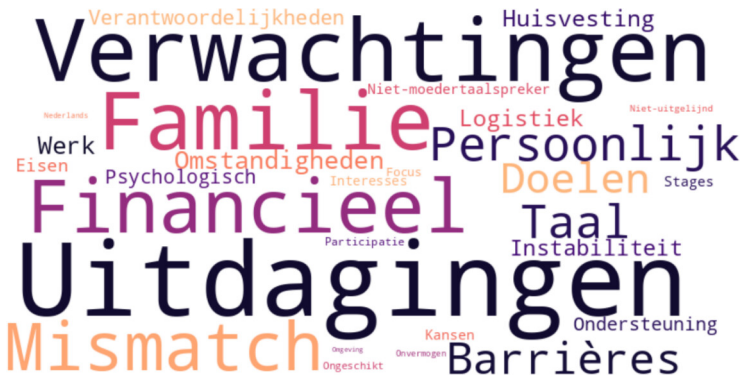
Bacchi's vraag	Antwoord / Probleemrepresentatie	Ondersteunend citaat (met bron)
1. Wat wordt als probleem gepresenteerd?	Ongediplomeerde uitval, waar ook vsv in valt, is negatief maar wordt niet per definitie gezien als falen. In enkele gevallen kan ongediplomeerde uitval dienen als betekenisvolle stap of betere oplossing in de leerloopbaan.	<i>“Uitval kan positief zijn voor studenten die uitvallen vanwege een leerproces maar uitvallen door falen is echt alleen maar negatief.” – student 1</i> <i>“Het afronden van haar opleiding was niet haalbaar, maar het niet behalen van een diploma zorgde ervoor dat ze nu in het doelgroepenregister staat en begeleiding krijgt. Ze werkt nu vier uur per week in een kringloopwinkel en ontvangt de ondersteuning die ze nodig heeft om een stabielere leven te leiden. Dit toont aan dat uitval soms een beter alternatief kan zijn voor de toekomst van de student” – docent 10</i>
2. Welke aannames liggen hieraan ten grondslag?	Uitval ontstaat vaak door samenloop van factoren (mismatch met opleiding, psychische druk, financiële druk) en niet louter door ‘falen’ van de student. Als opleiding kan je hier niet altijd invloed op uitoefenen	<i>“In het tweede en derde jaar kan uitval plaatvinden door bijvoorbeeld zwangerschap of culturele factoren, waarbij vrouwelijke studenten stoppen omdat ze voor het gezin moeten zorgen. Daarnaast speelt taalachterstand soms een rol, vooral tijdens stage.” – zorgcoördinator 9</i> <i>“Een uitdaging is dat sommige studenten, zodra ze 18 worden, geen externe begeleiding meer willen en de betrokkenheid van hun ouders blokkeren.” – docent 10</i>
3. Hoe is deze probleemdefinitie ontstaan?	Deze visie ontstaat niet uit statistiek, maar uit concrete ervaringen met studenten. Begeleiding, binding en persoonlijk contact worden gezien als sleutel tot succes.	<i>“De docenten zijn actief bij verzuim, je bent echt in beeld en je wordt gezien en gemist, dat heeft mij geholpen te blijven. Als mijn mentor erin gelooft dan ik ook” – student 1</i> <i>“Niet alleen binnen boord voor de centen, maar binnen boord voor de studenten” – docent 9</i>
4. Wat blijft buiten beeld?	Het subjectieve perspectief van de student en de betekenis van uitval worden in beleid niet erkend. Niet iedere uitvaller is ‘voortijdig schoolverlater’ in klassieke zin.	<i>“Voor iedereen is uitval iets anders, als je uitvalt omdat je een andere richting kiest is dat beter dan als je zonder reden uitvalt, dan heb je misschien groter probleem. Uitval hoort er ook een beetje bij, opgroeien is leren” – student 1</i> <i>“Je kan iedere student niet over 1 kant scheren, iedere student is uniek.” – manager 6</i>
5. Wat zijn de effecten?	De nadruk op betekenisvol onderwijs en flexibele trajecten biedt studenten de ruimte hun weg te vinden. Opleidingen zoeken manieren om bij te sturen zonder studenten te verliezen.	<i>“We maken een plan op maat voor de student, iemand die niet 8 uur aanwezig kan zijn, zal dan een plan krijgen voor 6 uur. Dat werkt; studenten kunnen hun kinderen naar school brengen en halen en dit toch combineren met een opleiding” – manager 1</i>

Tabel 4 Resultaten uit de interviews op meso- en microniveau (vervolg)

Bacchi's vraag	Antwoord / Probleemrepresentatie	Ondersteunend citaat (met bron)
		<i>“Deze intensieve aanpak zorgt ervoor dat studenten niet zomaar uit beeld verdwijnen en een sterke band opbouwen met de opleiding.” – docent 8</i> <i>“Er zijn wel altijd wel mensen die ‘de rit uit-zitten’ tot 18 jaar. Dit kan je ondervangen door meer contact te hebben met studenten en beter lesgeven.” – student 5</i>
6. Hoe zou het probleem anders geformuleerd kunnen worden?	Uitval zou niet langer primair moeten worden gezien als ‘falen’, maar als onderdeel van een adaptieve leerloopbaan waarbij betekenisvol onderwijs, flexibiliteit en individuele ondersteuning centraal staan.	<i>“Op het moment dat een student stopt, een baan vindt en gelukkig is, dan is dat toch ook goed?” – zorgcoördinatoren 7</i> <i>“De maatschappelijke gevolgen van uitval, zoals kansengelijkheid en kwetsbare jongeren die zonder diploma op de arbeidsmarkt belanden, verdienen meer structurele aandacht binnen het onderwijsbeleid.” – manager 7</i> <i>“... dit is wel de pech generatie omdat ze de volle mep moeten terugbetalen bij uitval. Daar zou je coulanter in kunnen zijn, dan zijn studenten eerder geneigd om binnen te blijven. Het kan dus zo zijn dat de studiefinancieringsregel ervoor zorgt dat studenten juist eerder uitvallen en niet doorzetten omdat ze bang zijn dat het bedrag wat bij uitval terugbetaald moet worden oploopt. – docent 3”</i> <i>“De BBL trajecten (leer-werktrajecten die je nu op ziet komen, red.) zijn niet de oplossing zijn voor het probleem omdat studenten dan geen studiefinanciering meer ontvangen. De oplossing ligt in een hogere studiefinanciering of dat er studentenwoningen beschikbaar komen. Ook een community college idee is wel een goed idee.” – docent 1</i>

programma's uitval als een gangbaar en relatief normaal verschijnsel beschouwen, mede doordat zij zelf omringd worden door veel medestudenten die zijn uitgevallen. Hierdoor lijkt uitval voor hen minder problematisch dan voor de docenten.

Figuur 1 Plaatje van de woorden die docenten gebruiken bij de vraag over oorzaken van uitval. De kleur heeft geen betekenis, de grootte van de woorden laat zien hoe vaak een woord relatief gebruikt wordt.

3.3 Redenen voor mbo-uitval volgens geïnterviewden

De interviews onthullen dat studentuitval geen eenduidige oorzaak kent. Integendeel, een scala aan factoren (vaak in combinatie) leidt tot de beslissing om te stoppen. Uit de figuren 1, 2, en 3 blijkt welke woorden de geïnterviewden vaak hebben gebruikt als het gaat over redenen van uitval. Er keren een aantal hoofdoorzaken consistent terug in de verhalen van zowel studenten als onderwijsprofessionals.

Studenten, docenten, zorgcoördinatoren en managers noemen in alle 24 interviews dat persoonlijke omstandigheden, vaak buiten de invloed van de opleiding, een grote rol spelen bij uitval. Financiële problemen dwingen studenten tot werken of veroorzaken stress, terwijl psychische klachten en instabiele thuissituaties leiden tot verzuim en concentratieproblemen.

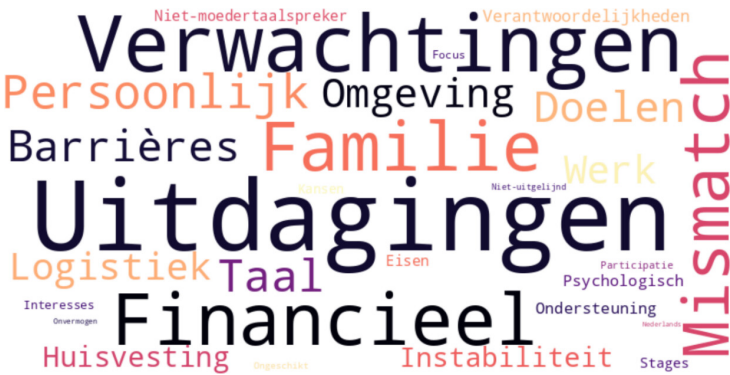
Mismatch tussen student en opleiding, of het al dan niet passend zijn van een opleiding, is in 14 interviews ook een genoemde reden voor uitval, vooral bij managers en docenten. Studenten realiseren zich vaak pas na de start dat de opleiding niet aansluit bij hun interesses of talenten, mede door een onduidelijk beroepsbeeld bij aanmelding. Docenten benadrukken dat de mismatch wederzijds is: opleidingen verwachten ook bepaalde vaardigheden of motivatie. Tegelijkertijd moeten opleidingen studenten aannemen in het kader van het toelatingsrecht met daaraan gekoppeld een bindend studieadvies in het eerste jaar van de opleiding. Dat schuurt:

We moeten alle studenten aannemen, ook wanneer we al bij de intake merken dat de opleiding waarschijnlijk een te hoge drempel heeft. Dit geldt vooral voor studenten met laaggeletterdheid en NT2-studenten, voor wie we beperkte mogelijkheden hebben voor intensieve ondersteuning. – docent 10

Figuur 2 Plaatje van de woorden die studenten gebruiken bij de vraag over oorzaken van uitval. De kleur heeft geen betekenis, de grootte van de woorden laat zien hoe vaak een woord relatief gebruikt wordt.

Figuur 3 Plaatje van de woorden die managers en coördinatoren gebruiken bij de vraag over oorzaken van uitval. De kleur heeft geen betekenis, de grootte van de woorden laat zien hoe vaak een woord relatief gebruikt wordt.

Iedereen mag binnenkomen, maar als een student niet blijft dan is dat het probleem van de opleiding, wat gek is. – zorgcoördinator 1

Demotivatie wordt zowel door studenten zelf (in alle 7 interviews) als door docenten (in 8 interviews) genoemd als factor. Vaak vloeit deze voort uit de eerdergenoemde mismatch of persoonlijke issues, maar kan ook ontstaan door een als saai of irrelevant ervaren curriculum. In 3 interviews met studenten werd stage als demotiverend ervaren omdat er geen goede vergoeding tegenover stond of dat het niet duidelijk is wat je er leert. Een aantal docenten gaf aan dat vooral eerstejaars studenten soms worstelen met de overgang naar het mbo: de grotere mate van zelfstandigheid en het ontbreken van direct

toezicht kunnen leiden tot afhaken als er niet tijdig wordt ingegrepen. Ook een gebrek aan succeservaringen, bijvoorbeeld steeds onvoldoendes halen, tast de motivatie aan.

Mijn stage is saai en ik leer er niets, ik mag alleen makkelijke dingen doen terwijl ik best meer kan. – student 10

Wat mij bezighoudt, is de doelgroep die we binnenhalen en wat dat vraagt van ons team in het kader van professionalisering. Hoe bestendig is ons team en wat hebben zij nodig om met deze complexe vraagstukken om te gaan? – manager 7

Hieraan gerelateerd is de mate van begeleiding en binding met de opleiding. Uit 3 interviews bleek dat opleidingen waar opleidingen onderbezet zijn, intensieve begeleiding en contact met de studenten lastiger zijn, waardoor soms kleine strubbelingen kunnen escaleren tot uitval. Docenten benoemen dat hoge werkdruk en grote klassen het lastig maken om elke student intensief te begeleiden. Waar begeleiding tekortschiet, valt preventie van uitval weg.

3.4 Oplossingen vanuit de praktijk

Tijdens de interviews is gevraagd welke maatregelen of benaderingen volgens de betrokkenen het meest kansrijk zijn om studentuitval te voorkomen of te verminderen. Veel van deze voorgestelde oplossingen liggen in het verlengde van de genoemde oorzaken. Drie hoofdlijnen in de oplossingen kwamen sterk naar voren:

Alle geïnterviewden benadrukken in eerste instantie het belang van vroegtijdige en laagdrempelige ondersteuning op zowel studie-inhoudelijk als persoonlijk vlak. Concreet betekent dit: een beter ingerichte intake en studiekeuzeproces om mismatches te voorkomen (bijv. meeloopdagen, beroepstesten) en, nadat de student is gestart, een fijnmazig systeem van begeleiding. Studenten waarderen 1-op-1-gesprekken met mentoren of studieloopbaanbegeleiders. Begeleiding wordt gezien als essentieel bij problemen zoals verzuim of tegenvallende prestaties.

De docenten zijn actief bij verzuim, je bent echt in beeld en je wordt gezien en gemist, dat heeft mij geholpen te blijven. Als mijn mentor erin gelooft dan ik ook. – student 1

Er zijn altijd wel mensen die ‘de rit uitzitten’ tot 18 jaar. Dit kan je ondervangen door meer contact te hebben met studenten en beter lesgeven. – student 5

Uitvalsignalen, zoals verzuim, dalende cijfers of gedragsveranderingen, zouden meteen opgepikt moeten worden. Een docent stelde voor om een vroegsignaleringsprotocol te hanteren:

Als een student twee weken niet is verschenen, gá er dan achteraan; wacht niet tot de volgende rapportage. Dit soort ondersteuning vergt echter capaciteit en expertise. – docent

Als tweede zien docenten en managers verbeteringen in de eigen organisatie als een sleutel tot het terugdringen van uitval. Een belangrijke aanbeveling is investeren in professionalisering van docenten op het gebied van signaleren van problemen en coachingsvaardigheden. Niet elke vakdocent is ook een goede studieloopbaanbegeleider, maar met gerichte training kan het pedagogisch handelen versterkt worden. Sommige teams bleken al te werken met wekelijkse zorgoverleggen, waarin docenten en trajectbegeleiders studenten bespreken die dreigen uit te vallen, om zo gezamenlijk te besluiten tot actie (oudercontact, extra begeleiding, etc.). Dit soort interne kwaliteitscultuur, een team dat collectief verantwoordelijkheid neemt voor studenten, werd genoemd als succesfactor bij opleidingen die weinig uitval kenden. Managers merkten wel op dat dit in de praktijk lastig is vol te houden bij hoge werkdruk: *“Het staat of valt met ruimte in de formatie om dit te doen.”* Hier zit een spanning tussen beleidsambities (meer begeleiding bieden) en de realiteit van beperkte docenturen.

Een derde oplossingsrichting betreft het onderwijsprogramma zelf. Zowel studenten als docenten gaven aan dat een meer flexibele inrichting van opleidingen kan voorkomen dat studenten volledig afhaken. Concreet kan dit bijvoorbeeld de mogelijkheden om tussentijds van richting te veranderen zonder tijdsverlies betekenen. Een opleidingsmanager geeft aan:

We maken een plan op maat voor de student, iemand die niet 8 uur aanwezig kan zijn, zal dan een plan krijgen voor 6 uur. Dat werkt; studenten kunnen hun kinderen naar school brengen en halen en dit toch combineren met een opleiding. – manager

1

3.5 Typologie van uitvallers

Op basis van de onderzoeksbevindingen en de bestaande literatuur is een praktijkgerichte typologie ontwikkeld om verschillende vormen van uitval binnen het mbo te onderscheiden (Figuur 4). Naast de dimensies klassieke risicostudent vs. opstapper en beïnvloedbare vs. niet-beïnvloedbare uitval, die in de inleiding van dit artikel al zijn beschreven, is ook de verdeling schadelijke uitval vs. uitval als waardevolle heroriëntatie meegenomen. Deze typologie fungeert als analytisch raamwerk waarmee mbo-professionals (docenten, opleidingsmanagers en beleidsmakers) uitvalsystematiek beter kunnen duiden, analyseren en bespreken. Het raamwerk is geen gesloten model, maar eerder een conceptueel hulpmiddel dat uitnodigt tot reflectie en doorontwikkeling.

In tegenstelling tot het overheidsbeleid op macroniveau dat uitval per definitie als falen en te voorkomen door het onderwijs ziet, biedt deze typologie ruimte voor nuance:

Figuur 4 Praktijkgerichte typologie van uitvallers

die maakt onderscheid tussen bijvoorbeeld een constructieve overstap en uitval veroorzaakt door een slechte aansluiting tussen opleiding en student, maar laat ook ruimte voor verschil in oorzaken als het gaat om niet-beïnvloedbare uitval (bijvoorbeeld doordat een student is opgepakt door de politie) en beïnvloedbare uitval waar bijvoorbeeld de student te laat is geholpen bij problemen. De praktijkgerichte typologie biedt daarmee aanknopingspunten voor beter inzicht in uitval binnen een opleiding, kan instellingen ondersteunen bij het formuleren van context specifiek beleid en maakt het mogelijk om interventies beter af te stemmen op de aard van de uitval die zich voordoet. Dit soort instrumenten bevordert dat inzichten niet abstract blijven, maar daadwerkelijk in de praktijk worden omgezet (zie ook Bijlage II).

De nieuwe praktijkgerichte typologie voor studentuitval onderscheidt vier kwadranten op basis van de mate van beïnvloedbaarheid door de opleiding en het toekomstperspectief van de student. Deze kaders worden verder toegelicht in Bijlage II maar nu volgt een beknopte beschrijving: Kwadrant 1 omvat *schadelijke uitval buiten de invloedssfeer van de opleiding*, zoals door armoede of psychische problemen, waarvoor samenwerking met externe instanties essentieel is (CBS, 2021). Kwadrant 2 betreft *schadelijke uitval waarbij begeleiding kan helpen*, bijvoorbeeld bij studenten met motivatieproblemen of mentale uitdagingen; vroegsignalering en intensieve coaching zijn hier cruciaal (Doornwaard et al., 2021; Eegdeeman et al., 2022; Nederlands Jeugdinstituut & ECB, 2021). Kwadrant

3 omvat *uitval door waardevolle heroriëntatie*, waarbij studenten een bewuste overstap maken naar een beter passende opleiding of werk; loopbaanbegeleiding speelt hierbij een sleutelrol (van den Heuvel & van der Steeg, 2017). Kwadrant 4 richt zich op *schadelijke uitval door een mismatch tussen student en opleiding*, waarbij betere studiekeuzevoorlichting en curriculumaanpassingen nodig zijn om vroegtijdig afhaken te voorkomen.

3.6 Overzicht van de verschillende uitkomsten met aanbevelingen

In Tabel 5 is een overzicht met aanbevelingen te vinden op macro-, meso- en microniveau op 4 grote thema's uit dit onderzoek. Om de kloof tussen beleid en praktijk concreet zichtbaar te maken, is in Tabel 5 een thematisch overzicht opgenomen van de belangrijkste onderzoeksbevindingen. De tabel brengt per thema de verschillen in kaart tussen het macroniveau (beleidskaders), het meso- en microniveau (ervaringen van onderwijsprofessionals en studenten), en de discrepanties daartussen. Vervolgens worden per niveau aanbevelingen geformuleerd die recht doen aan deze verschillen en aanknopingspunten bieden voor verbetering.

4 Conclusies en reflectie

Dit onderzoek biedt een diepgaand inzicht in studentuitval in het mbo door zowel beleidsanalyses op macroniveau als praktijkervaringen op microniveau te combineren. Studentuitval binnen het mbo is een complex vraagstuk dat vanuit verschillende perspectieven wordt benaderd. De manier waarop het in (macro) beleid wordt gedefinieerd, verschilt op belangrijke punten van hoe studenten, docenten en managers (op microniveau) het in de praktijk ervaren. Dit onderzoek laat zien waar de knelpunten liggen en hoe het beleid kan worden aangescherpt om beter aan te sluiten bij de realiteit binnen opleidingen.

Toch kent het onderzoek ook beperkingen. Ten eerste gaat het over de geïnterviewden. De geïnterviewde studenten, docenten en managers zijn slechts van negen opleidingen, wat betekent dat de bevindingen niet zonder meer generaliseerbaar zijn voor het hele mbo. Daarnaast zijn er geen studenten geïnterviewd die daadwerkelijk hun opleiding hebben verlaten. Hierdoor ontbreekt het directe perspectief van uitvallers, wat van invloed kan zijn op de volledigheid van de analyse.

Ten tweede ligt de nadruk op kwalitatieve gegevens, wat waardevolle inzichten geeft, maar niet direct kwantitatief meetbaar is. Een combinatie met cijfermatige analyses over uitval, herinschrijving en arbeidsmarktsucces had een nog completer beeld kunnen geven. Als derde is het belangrijk om te vermelden dat de datacodering is uitgevoerd door één onderzoeker. Hoewel dit binnen kwalitatief praktijkonderzoek vaker voorkomt, brengt het beperkingen met zich mee op het gebied van betrouwbaarheid. Er is geen

Tabel 5 Per thema een overzicht van de verschillende uitkomsten van het onderzoek met daar-
bij aanbevelingen op macro-, meso- en microniveau

Op macro niveau	Op meso en micro niveau	Verschil	Aanbevelingen
1. Begeleiding en ondersteuning			
Het ministerie heeft geïnvesteerd in betere begeleiding, zoals extra loopbaanbegeleiding, kleinere klassen en doorstroomcoaches.	Studenten en docenten geven aan dat begeleiding erg afhankelijk is van individuele docenten en de organisatie van de opleiding. Werkdruk en personeelskrapte zorgen ervoor dat begeleiding soms reactief is in plaats van preventief. Studenten in beter presterende opleidingen ervaren persoonlijke begeleiding, terwijl studenten in zwakker presterende opleidingen begeleiding vaak als ontoereikend beschouwen.	Het overheidsbeleid gaat ervan uit dat begeleiding automatisch leidt tot betere resultaten, terwijl in de praktijk blijkt dat begeleiding van wisselende kwaliteit is en docenten niet altijd de training of tijd krijgen om dit goed te doen.	– Macro: Extra tijd en middelen beschikbaar stellen om intensieve begeleiding mogelijk te maken. Mogelijke interventies zijn ook al in kaart gebracht door het Nederlands Jeugd Instituut (Nederlands Jeugdinstituut & ECBO, 2021) – Meso: Meer gerichte training voor docenten en studieloopbaanbegeleiders om begeleiding te professionaliseren. – Micro: Werken met duo-coaching of mentorteam om de druk op individuele docenten te verlagen.
2. Flexibiliteit in leertrajecten			
Het overheidsbeleid stimuleert flexibele leerroutes en doorstroommogelijkheden tussen opleidingen. Studenten die verkeerd kiezen, zouden eenvoudig moeten kunnen overstappen.	Studenten en docenten geven aan dat overstappen in de praktijk vaak omslachtig en bureaucratisch is. De flexibiliteit wordt beperkt door vaste curricula, strenge overgangsregels en gebrek aan begeleiding bij overstappen. Daarnaast ervaren studenten met financiële problemen onzekerheid over studiefinanciering bij het switchen van opleiding.	Het beleid verwacht dat flexibiliteit vanzelf bijdraagt aan een lagere uitval, terwijl in de praktijk blijkt dat het huidige onderwijssysteem overstappen niet altijd gemakkelijk maakt.	– Macro en Meso: Duidelijke en transparante regels voor overstappen tussen opleidingen. – Micro: Extra begeleiding bieden voor studenten die switchen, zodat ze goed landen in hun nieuwe opleiding.
3. Focus op economische doelstellingen versus studentenwelzijn			
Het overheidsbeleid legt de nadruk op het belang van een startkwalificatie en economische partici-	Studenten, docenten en managers benadrukken dat uitval vaak een complex sociaal probleem is,	De overheid ziet uitval als een probleem dat vooral in cijfers uitgedrukt wordt, terwijl uit de interviews	– Macro: Herziening van hoe succes in mbo wordt gedefinieerd: niet alleen in termen van diploma's,

Tabel 5 Per thema een overzicht van de verschillende uitkomsten van het onderzoek (vervolg)

Op macro niveau	Op meso en micro niveau	Verschil	Aanbevelingen
patie. Uitval wordt vooral gezien als een verlies voor de arbeidsmarkt en de maatschappij. Daar is vanuit de overheid ook financiële sturing op. Het beleid dwingt (via leerplicht) de student in een vervolgtraject na het voortgezet onderwijs. Het overheidsbeleid meet succes vooral in termen van diplomarendement en uitstroom naar werk.	beïnvloed door mentale gezondheid, financiële problemen en persoonlijke omstandigheden. Voor sommige studenten kan uitval of heroriëntatie juist een betere keuze zijn. Het is ook niet mogelijk om bijvoorbeeld voor een tussenjaar te kiezen op het moment dat een student niet weet welke richting hij of zij op wil. Door de dwang om verder te studeren helpt dit ook ongemotiveerde keuzes, studeren zonder de intentie het af te maken en dus uitval in de hand. Docenten en managers ervaren dat de focus op rendement ertoe leidt dat instellingen studenten soms onder druk zetten om te blijven, ook als een overstap of werkroute beter zou zijn.	blijkt dat uitval ook een natuurlijke keuze of een betere stap kan zijn voor sommige studenten. Daarnaast zou de gedwongen keuze om door te studeren uitval in de hand kunnen helpen. Rendementsdenken leidt ertoe dat instellingen vooral gefocust zijn op diplomaresultaten, terwijl niet alle studenten via de standaardroute succesvol zijn.	maar ook in alternatieve leerroutes of werktrajecten. Ontwikkel aparte cijfers voor studenten die een bewuste overstap maken naar werk, zodat uitval niet altijd negatief wordt geïnterpreteerd. – Macro: Onderzoek de mogelijkheid voor studenten om een startkwalificatie al op het voortgezet onderwijs te halen. Dit zou de gedwongen doorstroom kunnen verminderen, mogelijk meer gemotiveerde studenten opleveren en zo uitval mogelijk voorkomen. – Meso: Meer maatwerkoplossingen voor studenten die worstelen met structurele problemen zoals armoede of mentale gezondheid. – Micro: Als opleidingen uitval in kaart willen brengen, breng dan de uitvalstypes die in dit artikel wordt geïntroduceerd in kaart. Benoem of uitval negatief is of een weloverwogen keuze. Maak verschil tussen beïnvloedbare en niet-beïnvloedbare uitval en definieer of de student een risico-student is of een opstapper. Op die manier krijgt de opleiding beter zicht op hoe uitval aangepakt zou kunnen worden.

Tabel 5 Per thema een overzicht van de verschillende uitkomsten van het onderzoek (vervolg)

Op macro niveau	Op meso en micro niveau	Verschil	Aanbevelingen
4. Externe factoren zoals sociaaleconomische achtergrond en mentale gezondheid			
Het overheidsbeleid erkent dat financiële problemen en mentale gezondheid een rol spelen, maar legt de nadruk op de rol van instellingen in het oplossen hiervan.	Studenten en docenten zien dat armoede, psychische problemen en een instabiele thuissituatie directe oorzaken van uitval zijn. Echter, instellingen hebben niet altijd de middelen om deze problemen effectief aan te pakken.	Het beleid gaat er impliciet vanuit dat instellingen in staat zijn om sociale problemen zoals schulden of psychische problemen op te lossen via betere begeleiding, terwijl in de praktijk blijkt dat onderwijsinstellingen hier vaak te weinig invloed op hebben.	- Macro: Financiële ondersteuning en crisisopvang voor studenten in nood, zodat zij niet hoeven te stoppen vanwege financiële problemen. - Meso: Betere samenwerking tussen onderwijsinstellingen en externe instanties zoals schuldhulpverlening, huisvesting en jeugdzorg. - Micro: Meer structurele aandacht voor mentale gezondheid binnen het mbo, bijvoorbeeld door de inzet van schoolpsychologen of vertrouwenspersonen.

formele interraterbetrouwbaarheid vastgesteld. De afweging om op deze wijze te werken is deels pragmatisch van aard: binnen de betreffende mbo-instelling is onderzoek naar beleid en beleidservaring nog relatief nieuw en het project werd door één persoon uitgevoerd zonder team van mede-onderzoekers. Toekomstig onderzoek zou baat hebben bij triangulatie in de analysefase, bijvoorbeeld door peer coding of member checks met respondenten.

Een ander aandachtspunt is dat het perspectief van werkgevers nauwelijks aan bod komt, terwijl zij een belangrijke rol spelen in de doorstroom van studenten naar de arbeidsmarkt. Daarnaast is er nog onvoldoende inzicht in de effectiviteit van de genoemde interventies. Hoewel studenten, docenten en managers verschillende oplossingen aandragen zoals betere intakeprocedures, flexibeler onderwijs en gerichte begeleiding, is het niet duidelijk in hoeverre deze daadwerkelijk bijdragen aan een daling van schadelijke uitval. Vervolgonderzoek zou gericht kunnen zijn op het evalueren van de effectiviteit van interventies.

Ook met de beperkingen van dit onderzoek in ogenschouw kunnen er conclusies getrokken worden. De WPR-analyse laat zien dat voortijdig schoolverlaten op macroniveau primair wordt gedefinieerd als een economisch en maatschappelijk probleem, met nadruk op statistisch meetbare indicatoren zoals rendementscijfers, uitstroomcijfers en de startkwalificatie als einddoel. Het macro-beleidskader legt de nadruk op verbeterde

begeleiding, flexibele leerroutes en individuele ondersteuning, met de impliciete aanname dat deze interventies voldoende zijn om uitval te beperken. Ook wordt er via de financiering van instellingen gestuurd op rendementscijfers, waardoor niet alleen vsv maar ongediplomeerde uitval in de bredere zin van het woord een grote rol speelt binnen de instellingen. Dit is echter niet meegenomen in beleidsmaatregelen op macroniveau, maar bijvoorbeeld wel in de beoordeling van de instellingen door de onderwijsinspectie.

De kloof tussen beleid en praktijk is hier duidelijk zichtbaar. De wettelijke definitie van vsv en de daarmee gepaard gaande bestuurlijke verantwoordelijkheid biedt geen ruimte voor de dagelijkse praktijkpercepties van docenten en studenten. Juist deze actoren ervaren uitval vanuit een ander perspectief. In de klas geldt in veel gevallen: iedere student die voortijdig vertrekt, ongeacht of deze voldoet aan de formele criteria van vsv, wordt als problematisch ervaren. Toch blijkt uitval niet altijd te voorkomen. De onderwijsinspectie beoordeelt bovendien de onderwijskwaliteit mede op basis van rendementscijfers, waarbij een onvoldoende op dit onderdeel kan leiden tot een negatieve totaalbeoordeling. De hieruit voortvloeiende bestuurlijke druk resulteert erin dat instellingen geneigd zijn studenten zo lang mogelijk ingeschreven te houden, ook als blijkt dat zij de opleiding feitelijk niet willen of kunnen afronden. In veel gevallen leidt dit tot uitgestelde, maar niettemin onvermijdelijke uitval zonder diploma. Wanneer alle uitvallers worden opgeteld in één rendementscijfer, zonder onderscheid naar motivatie, context of timing, verdwijnt het individuele perspectief van de student volledig uit beeld. Dit belemmert het vermogen om maatwerkinterventies te ontwikkelen die recht doen aan de diversiteit van uitvaltrajecten. Juist hier ligt een belangrijk vraagstuk voor toekomstig beleid.

Om deze diversiteit van uitvaltrajecten in beeld te krijgen is de praktijkgerichte typologie van uitvallers met de inzichten uit dit onderzoek ontwikkeld. De typologie biedt een vernieuwende manier om studentuitval te typeren en sluit hiermee direct aan bij de kritiek op de definitie van uitval uit de literatuur (o.a. Cobben et al., 2022; Schnepf, 2015). De typologie biedt concrete handvatten voor onderwijsinstellingen en beleidsmakers om uitval niet langer primair te zien als een 'probleem', maar als een uitnodiging tot reflectie op aansluiting, betekenis en begeleiding in de onderwijspraktijk.

Door uitgevallen studenten te onderscheiden in vier kwadranten (op basis van beïnvloedbaarheid en of studenten risico-studenten of opstappers zijn) krijgen opleidingen beter zicht op welke problematiek op de eigen opleiding speelt en een handvat om te bepalen welke interventies passend zijn. Deze typologie is echter een eerste voorstel en dient in de praktijk verder verfijnd te worden.

Een mogelijke beperking van deze typologie is dat studenten niet altijd direct in één van de vier categorieën vallen. Sommige studenten kunnen bijvoorbeeld kenmerken van meerdere kwadranten hebben. Daarnaast is het belangrijk dat opleidingen dit model niet gebruiken als een star classificatiesysteem, maar als een hulpmiddel om beter inzicht te krijgen in de diversiteit van uitval en gericht te handelen.

De oplossingen die naar voren komen uit de interviews sluiten over het algemeen aan bij bestaande literatuur. Er is bijvoorbeeld bekend dat flexibilisering positieve effecten

kan hebben, maar dat het ook risico's kent als het onvoldoende begeleid wordt (Van der Gaag et al., 2020). Hier is nog meer onderzoek nodig: sommige interventies die in de praktijk worden genoemd (zoals meer ouderbetrokkenheid op mbo-niveau) zijn nog niet uitgebreid wetenschappelijk geëvalueerd

Dit onderzoek laat zien dat uitval niet alleen een probleem is, maar ook een signaal. Het geeft inzicht in studentervaringen en verbeterpunten binnen het onderwijs. In plaats van uitval als mislukking te zien, zou beleid zich meer moeten richten op begeleiding bij het maken van de juiste keuzes, binnen of buiten het onderwijs. Misschien is de belangrijkste les niet hoe we uitval kunnen voorkomen, maar hoe we ervoor kunnen zorgen dat iedere student, ongeacht de route die hij of zij kiest, zich gesteund voelt in het vinden van een passend en succesvol pad.

Niet alleen binnen boord voor de centen, maar binnen boord voor de studenten. –
docent 9

Dankwoord

Dit artikel is tot stand gekomen met de steun van velen. Ik dank het ROC van Amsterdam-Flevoland voor het mogelijk maken van dit onderzoek en, in het bijzonder, alle studenten, docenten, managers en zorgcoördinatoren die bereid waren hun ervaringen te delen.

Een speciale dank gaat uit naar de studenten Behavioral Data Science van de Universiteit van Amsterdam die hebben bijgedragen aan de analyse van de interviews: Eleon Qin, Nesh Kopitzki, Yitong Li, Michael Lin, Austin Irwin, Jaimy van Trigt, Isa Monkeau en Simon van der Ploeg.

Verder dank ik mijn collega's van Hogeschool Windesheim, Aimen Bayoumi en Juliette Korstanje, voor de stimulerende suggestie om de uitvalstypologie in deze publicatie op te nemen, evenals alle collega's, op mbo én hbo, met wie ik deze nieuwe benadering heb kunnen bespreken. Eventuele onvolkomenheden blijven vanzelfsprekend mijn verantwoordelijkheid.

Literatuur

- Albeda. (2024). *Kwaliteitsagenda Albeda 2024-2027*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2024/06/10/kwaliteitsagenda-2024-2027-albeda>
- Algemene Rekenkamer. (2023). *Gelijke kansen in het middelbaar beroepsonderwijs*. <https://www.rekenkamer.nl/binaries/rekenkamer/documenten/rapporten/2023/09/12/gelijke-kansen-in-het-middelbaar-beroepsonderwijs/WR+Rapport+MBO+deel+1.pdf>
- Allen, J., & Meng, C. (2010). *Voortijdige schoolverlaters: aanleiding en gevolgen*. Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt, School of Business and Economics, Maastricht University.

- Bacchi, C. (2012). Introducing the 'What's the Problem Represented to be?' approach. In A. Bletsas & C. Beasley (Red.), *Engaging with Carol Bacchi: Strategic Interventions and Exchanges*. The University of Adelaide Press.
- Cawley, J., Heckman, J., & Vytlačil, E. (2001). Three observations on wages and measured cognitive ability. *Labour Economics*, 8(4), 419-442. [https://doi.org/10.1016/S0927-5371\(01\)00039-2](https://doi.org/10.1016/S0927-5371(01)00039-2)
- CBS. (2021). *Samenhang tussen problemen en de kans op voortijdig schoolverlaten*. <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2021/49/samenhang-tussen-problemen-en-de-kans-op-voortijdig-schoolverlaten>
- Cobben, L., Graus, E., & Huijgen, T. (2022). *Uitval zonder diploma: Aanleiding, Kansen en Toekomstintenties 2021*. www.roa.nl
- Doornwaard, S., Peeters, M., Leijerzapf, M., De Haas, J., Efat, A., & Kleinjan, M. (2021). *MENTAAL KAPITAAL Welke factoren spelen een rol bij ongezonde stress, prestatiedruk, schoolverzuim/thuiszitten en schooluitval?*
- Eegdeman, I. (2024, augustus 26). *Studentenuitval voorkomen door verklaren en voorspellen*. <https://www.onderwijskennis.nl/kennisbank/studentenuitval-voorkomen-door-verklaren-en-voorspellen>
- Eegdeman, I., Cornelisz, I., Meeter, M., & Klaveren, C. Van. (2022). Identifying false positives when targeting students at risk of dropping out. *Education Economics*, 1-13. <https://doi.org/10.1080/09645292.2022.2067131>
- Eimers, T., & Bekhuis, H. (2006). *Vroeg is nog niet voortijdig. Naar een nieuwe beleidstheorie voortijdig schoolverlaten*. Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt. https://doi.org/10.1007/978-90-313-8644-4_71
- Elffers, L. (2011). *The transition to post-secondary vocational education students' entrance, experiences and attainment*. <https://hdl.handle.net/11245/1.361147>
- Ferret, R., & Bonestroo, I. (2023). *Schoolverlaters in de G4*. www.ecbo.nl
- Heckman, J. J., Stixrud, J., & Urzua, S. (2006). *The Effects of Cognitive and Noncognitive Abilities on Labour Market outcomes and Social Behaviour* (12006; NBER working paper series). <https://doi.org/10.3386/w12006>
- Herweijer, L. (2008). *Gestruikeld voor de start*. <https://repository.scp.nl/bitstream/handle/publications/854/Gestruikeld%20voor%20de%20start.pdf?sequence=1>
- Hutto, C., & Gilbert, E. (2014). VADER: A Parsimonious Rule-Based Model for Sentiment Analysis of Social Media Text. *Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media*, 8(1), 216-225. <https://doi.org/10.1609/icwsm.v8i1.14550>
- Informatieproducten van DUO. (z.d.). *Dashboards voortijdig schoolverlaten (vsv) en jongeren in een kwetsbare positie (jikp)*. Geraadpleegd 2 februari 2025, van <https://informatieproducten.duo.rijkscloud.nl/public/dashboardvsvopen/>
- Inspectie van het onderwijs. (z.d.). *Onderwijsresultaten in het middelbaar beroepsonderwijs*. Geraadpleegd 2 februari 2025, van <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/toezicht-op-onderwijsresultaten/onderwijsresultaten-mbo>
- Inspectie van het onderwijs. (2023). *TECHNISCH RAPPORT MONITORING MIDDELBAAR BEROEPS-ONDERWIJS STAAT VAN HET ONDERWIJS 2023*. <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/>

- rapporten/2023/05/10/technisch-rapport-monitoring-middelbaar-beroepsonderwijs-svho-2023#:~:text=Dit%20technische%20rapport%20is%20een%20bijlage%20met%20tabellen%2C,b eroepsonderwijs%20bevat%20trends%20en%20ontwikkelingen%20binnen%20deze%20onderwijssector.
- MBO Utrecht. (2024). *Meerjarenplan 2024-2027 MBO Utrecht 2.0*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2024/06/10/kwaliteitsagenda-2024-2027-mbo-utrecht>
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2024). *Kamerbrief voortijdig schoolverlaters 2022/2023*. <https://open.overheid.nl/documenten/dpc-48256da5e06e189fd5c8c4cee982c46b5377ebcc/pdf>
- Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap. (2023a). *Hoofdlijnen aanvalsplan voorkomen voortijdig schoolverlaten en begeleiden naar een kansrijke toekomst*. (Nummer 36271711, pp. 1-10).
- Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap. (2023b). *Uitwerking Actieplan voorkomen voortijdig schoolverlaten en begeleiden naar een kansrijke toekomst* (Nummer 42149551, pp. 1-9).
- Nederlands Jeugdinstituut, & ECBO. (2021). *Succesvolle aanpakken mbo-studenten in kwetsbare posities*.
- ResearchNed. (2018). *Gap year, buitenlandse contacten en belangstelling buitenlandverblijf – Voorlopig rapport*. <https://www.nuffic.nl/sites/default/files/2020-08/gap-year-buitenlandse-contacten-en-belangstelling-voor-buitenlandverblijf-bij-startende-ho-studenten.pdf>
- Rijksoverheid. (2023a). *Aanpak voortijdig schoolverlaten (vsv)*. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/vsv/aanpak-voortijdig-schoolverlaten-vsv>.
- Rijksoverheid. (2023b). *Landelijk Kader Studentenwelzijn 2023-2030*.
- ROC Mondriaan. (2024). *Samen maken we Mondriaan. Kwaliteitsagenda 2024-2027*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2024/06/10/kwaliteitsagenda-2024-2027-roc-mondriaan>
- ROC van Amsterdam-Flevoland. (2024). *Kwaliteitsagenda 2024-2027 ROC van Amsterdam*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2024/06/10/kwaliteitsagenda-2024-2027-roc-van-amsterdam>
- Schnepf, S. (2015). University dropouts and labor market success. *IZA World of Labor*. <https://doi.org/10.15185/izawol.182>
- SER. (2021). *Gelijke kansen in het onderwijs Structureel investeren in kansengelijkheid voor iedereen*. www.ser.nl
- van den Heuvel, P., & van der Steeg, M. (2017). Intensivering loopbaanbegeleiding werpt vruchten af. *Economisch Statistische Berichten Onderwijs & wetenschap*, 102(4748). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0145378>
- Van der Gaag, M., Snell, N., Bron, G., & Saskia Kunnen. (2020). *Voortijdig schoolverlaten voorkomen Perspectieven van wetenschap, praktijk en beleid* (1ste dr.). Uitgeverij Acco Nederland. https://pure.rug.nl/ws/portalfiles/portal/125542971/Van_der_Gaag_et_al_2020_Voortijdig_schoolverlaten voorkomen perspectieven van wetenschap praktijk en beleid.pdf

Bijlage 1: topicslijst

Uitval

1. Hebben jullie een probleem als het gaat om uitval? En wat is dat probleem dan?
 - Hoe zou je studentuitval zelf omschrijven?
 - Vind je dat uitval altijd een probleem is?
2. Welke aannames maak je voor studenten, docenten en manager?
 - Waar wordt volgens u van uitgegaan als men spreekt over uitval?
3. Hoe komt dit probleem naar voren?
 - Waarom vallen studenten uit?
 - Wordt er binnen de instelling beleidsmatig gestuurd op uitval?
 - Gebruik je daarbij nu informatie? Exitformulieren, gesprekken?
 - Welke informatie heb je als opleiding nodig om uitval inzichtelijk te maken?
4. Zijn er ook andere manieren om naar uitval te kijken? Zijn er onderdelen van het probleem niet belicht?
5. Welke effecten heeft uitval op de samenleving, student, school
 - Is er druk om studenten te behouden?
 - Wat betekent deze aanpak voor uw professionele ruimte of keuzes?
6. Wat kunnen we doen aan uitval? Waar liggen de oplossingen?
 - Welke interventies zetten jullie in? Of zijn interventies niet nodig? Wat zou je graag doen om uitval te voorkomen? Kijken jullie ook naar het effect van de ingezette interventie?

Pedagogisch klimaat

7. Hoe zit jullie opleiding in elkaar?
 - Hoe komen studenten binnen?
 - Welke begeleiding krijgen de studenten (per dag, week, maand, jaar)?
 - Hoe verklaar je verschillen in uitval tussen opleidingen?
 - Student: wat voor begeleidingstrajecten zijn er op deze school? Heb je daar ervaring mee en waar loop je wel eens tegenaan?

Kwaliteitscultuur

8. Hoe zit jullie team in elkaar? Hebben jullie een hecht team?
9. Hoe gaan jullie om met ziekteverzuim? Opvangen lessen, roostering?
10. Wat is er nodig om kwaliteit te kunnen bieden in je onderwijs? (randvoorwaarden?)
11. Gebruik je de data die beschikbaar is in de organisatie? Wat heb je nodig om te kunnen handelen op basis van deze data?

Bijlage II: verdere uitwerking van de Praktijkgerichte typologie van uitvallers

Figuur A1 Praktijkgerichte typologie van uitvallers

Kwadrant 1: buiten invloedssfeer van de opleiding

Dit kwadrant bevat studenten voor wie de oorzaak van uitval niet direct beïnvloedbaar is door de opleiding. Denk hierbij aan factoren zoals persoonlijke omstandigheden (zoals ernstige psychische problemen of armoede), geslacht of sociaaleconomische achtergrond. Uit onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat jongens een hoger risico lopen op voortijdig schoolverlaten dan meisjes. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) heeft onderzoek gedaan naar deze factoren en de samenhang met voortijdig schoolverlaten (CBS, 2021).

Kenmerken van deze groep:

- Studenten die uitvallen door externe factoren buiten het onderwijs, zoals gezinsproblemen of gezondheidsissues.
- Studenten met kenmerken die historisch samenhangen met hogere uitvalpercentages, zoals bepaalde sociaaleconomische achtergronden.
- Opleiding heeft weinig tot geen invloed op de factoren die uitval veroorzaken.

Aanpak:

- Samenwerking met externe instanties (bijvoorbeeld jeugdzorg, schuldhulpverlening). Om studenten wel begeleiding te bieden naar een andere plek.
- Vroegtijdige signalering en maatwerkondersteuning om schade te beperken.
- Beleid gericht op gelijke kansen om structurele achterstanden te verkleinen.
- Laagdrempelige terugkeermogelijkheden voor studenten die later alsnog een diploma willen behalen.

Kwadrant 2: begeleiding op binnenhouden van de student

Studenten in dit kwadrant hebben bijzondere persoonlijke omstandigheden die hun studiesucces kunnen belemmeren. Hoewel de opleiding invloed kan uitoefenen op hun traject, is het risico op uitval hoog als er niet tijdig wordt ingegrepen. Vroege identificatie en proactieve begeleiding zijn essentieel om deze studenten succesvol door hun opleiding te leiden. Het Nederlands Jeugdinstituut (Nji) heeft een inventarisatie gemaakt van deze risicofactoren en benadrukt het belang van een brede aanpak op verschillende niveaus om schoolverzuim en -uitval te verminderen (Nji, n.d.; Doornwaard et al., 2021). Eegdeleman et al. (2022) hebben een methode ontwikkeld om uitval vroeg te identificeren.

Kenmerken van deze groep:

- Studenten met een kwetsbare thuissituatie (bijv. armoede, zorg voor familieleden, instabiele woonomstandigheden) of mentale of emotionele uitdagingen, zoals stress, angst of depressie, die hun leerprestaties beïnvloeden.
- Studenten met motivatieproblemen die voortkomen uit eerdere negatieve onderwijservaringen of een gebrek aan zelfvertrouwen.
- Studenten met leer- of concentratieproblemen, zoals dyslexie, AD(H)D of andere leerstoornissen, die extra ondersteuning nodig hebben.
- Studenten met een taalachterstand, waardoor ze moeite hebben met het begrijpen van lesstof en opdrachten.

Aanpak:

- Intensieve begeleiding en studieloopbaancoaching.
- Vroegtijdige signalering
- Samenwerken binnen en buiten de school (bijvoorbeeld extra begeleiding bij stages en betrek het sociale netwerk van de student, zoals ouders of ondersteunende instanties)
- Werken aan sociale binding en motivatie binnen de opleiding

Kwadrant 3: begeleiding op vervolgopleiding of werk

In dit kwadrant bevinden zich studenten die de opleiding verlaten, maar dit doen met een positief toekomstperspectief. Ze maken bewust de keuze om over te stappen naar een andere opleiding, een andere leerroute te volgen of direct aan het werk te gaan in een sector waarin zij kansen zien. Vooral loopbaanbegeleiding zou dit proces zo positief mogelijk kunnen maken (van den Heuvel & van der Steeg, 2017). Monitoring of deze uitval daadwerkelijk op lange termijn positief is, is waarschijnlijk vanaf 2026 mogelijk via het 'loopbaanmonitor mbo studenten' dashboard wat landelijk beschikbaar komt.

Kenmerken van deze groep:

- Studenten die overstappen naar een beter passende opleiding.
- Studenten die uitvallen, maar vanuit intrinsieke motivatie een andere route kiezen.
- Uitval als een bewuste keuze (persoonlijke groei of veranderde carrièredoelen) en niet als een noodzaak.

Aanpak:

- Goede begeleiding bij doorstroom naar andere opleidingen (bijv. binnen hetzelfde niveau of van mbo naar hbo).
- Samenwerking met werkgevers om werkende studenten te ondersteunen en te laten doorgroeien.
- Laagdrempelige terugkeermogelijkheden voor studenten die later alsnog een diploma willen behalen.

Kwadrant 4: aansluiting onderwijs-student verbeteren

Studenten in dit kwadrant verlaten hun opleiding niet vanwege persoonlijke omstandigheden, maar omdat de opleiding niet voldoet aan hun verwachtingen of niet goed aansluit bij hun behoeften. De uitval is beïnvloedbaar, wat betekent dat het onderwijs hier een belangrijke rol speelt in het voorkomen van uitval door betere informatievoorziening, begeleiding en curriculumontwikkeling. Dit vraagt om een herziening van hoe opleidingen studenten begeleiden en ondersteunen in hun leerproces.

Kenmerken van deze groep:

- Studenten ontdekken tijdens hun opleiding dat de inhoud, het niveau of de structuur niet past bij hun interesses of capaciteiten. Studenten hadden voor de start van hun opleiding een ander beeld van het beroep of de studie, vaak door een gebrek aan goede voorlichting.
- Studenten voelen zich niet uitgedaagd of hebben het idee dat ze niet voldoende worden gestimuleerd in hun leerproces.

- Studenten ervaren dat het onderwijssysteem niet goed aansluit, bijvoorbeeld door een te theoretische of juist te praktische insteek.
- Onvoldoende (sociale) binding met docenten en medestudenten.

Aanpak:

- Betere studiekeuzevoorlichting en intakeprocessen. Voer bijvoorbeeld persoonlijke gesprekken met nieuwe studenten om verwachtingen en leerdoelen af te stemmen.
- Ontwikkel curricula die beter aansluiten bij de behoeften van studenten.
- Zorg voor een goede balans tussen theorie en praktijk, afgestemd op de doelgroep.
- Betrek studenten actief bij het verbeteren van onderwijsprogramma's, bijvoorbeeld via feedbacksessies, studentarena's en studentenpanels